region. The article emphasizes the importance of Volkenstein's figure as an example of humanism, professional dedication, and active civic engagement, which underscores the need to restore his name to the contemporary historical and cultural discourse.
Keywords: Oleksandr Volkenstein, Poltava region, history of medicine, zemstvo medicine, public activity, борьба з епідеміями, cholera, tuberculosis, cultural life of Poltava in the late 19th and early 20th centuries.

УДК 929Мартос:930
Деревянко Тетяна Михайлівна,
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-3980-7584,
молодша наукова співробітниця
відділу педагогічного джерелознавства та біографістики,
Державна науково-педагогічна бібліотека України
імені В. О. Сухомлинського,
Київ, Україна
e-mail: t.derevyanko@ukr.net

ЖИТТЄТВОРЧІСТЬ БОРИСА МАРТОСА В СУСПІЛЬНОМУ ТА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОМУ ПРОСТОРІ УКРАЇНИ: ІСТОРІОГРАФІЧНИЙ ОГЛЯД

Здійснено історіографічний огляд публікацій, присвячених життєтворчості українського вченого, педагога, державного й громадсько-політичного діяча Бориса Мартоса.
Ключові слова: педагогічна біографіка, історіографія, діаспора, еміграція, суспільний та інтелектуальний простір.

Із кожним роком в Україні та світі все більшої актуальності набувають дослідження в галузі біографіки, зокрема педагогічної. Одним із векторів у цьому річищі є вивчення життєтворчості тих освітян, які через різні, найчастіше суспільно-політичні, обставини були змушені емігрувати, проте і там на чужині

працювали для розвитку української освіти, науки й культури. До плеяди таких особистостей належить Борис Мартос (1879–1977) — учений-економіст, педагог, державний, громадсько-політичний і кооперативний діяч, член Української Центральної Ради.

У сорок років (кінець 1919 р.), перебуваючи на посаді міністра фінансів УНР, Борис Миколайович виїхав за кордон з особливими дорученнями уряду [8, с. 106]. Однак події в Україні розвивалися так, що й сам уряд через наступ більшовиків невдовзі вимушено полишив Україну. Таким чином Борис Мартос опинився поза межами Батьківщини. Подавши в травні 1920 р. у відставку [1, с. 120], він відійшов від державних справ і відтоді присвятив себе науково-організаційній і педагогічній діяльності. За активної участі цього освітянина було створено Українську господарську академію (УГА, 1922) у Подєбрадах і Український технічно-господарський інститут при ній (1932), який із 1936 р. перебрав на себе більшість функцій академії і став самостійним закладом [8, с. 121–122]; Українську вищу школу економіки (1946) у Мюнхені.

Обіймаючи посади від доцента, професора, завідувача кафедр, продекана в УГА до ректора у двох інших зазначених вишах, Борис Миколайович зробив вагомий внесок у налагодження навчального процесу в них, створення підручників і як результат — підготовку кваліфікованих українських фахівців за кордоном. Крім того, він був членом таких впливових серед української діаспори інституцій, як Українська вільна академія наук (УВАН), Наукове товариство ім. Шевченка та ін. Тому зовсім не дивно, що ще за життя цей діяч мав авторитет у науково-освітніх колах, його поважали й любили студенти.

Власне, перші праці, присвячені життєтворчості Б. Мартоса, з'явилися якраз із нагоди святкування науково-педагогічною діаспорною спільнотою певних ювілейних дат цього діяча. Так, 1947 р. побачила світ публікація Василя Вереш-Сірменського «40-ліття педагогічно-громадської і кооперативної праці проф. Бориса Мартоса» [3]. До 80-річчя та 90-річчя Бориса Миколайовича українські емігранти Іван Бакало [2] й Іван Липовецький [7] відповідно підготували свої розвідки про його життєві траєкторії. Попри те, що ці статті надруковано з

інтервалом приблизно в десятиліття, вони загалом дуже схожі: мають невеликий обсяг, доволі лаконічно переповідають ключові факти біографії вченого, коротко підсумовують його внесок у розбудову української державності, поступ науки й освіти.

1977 р. в Канаді, за сприяння УВАН, учень і учасник кооперативних семінарів Б. Мартоса Андрій Качор видав працю під назвою «Борис Мартос. Коротка розвідка його науково-економічної, політичної і загальногромадської праці» [4]. У вступному слові автор відзначив, що сам Борис Миколайович читав рукопис і подав власні зауваги та доповнення до нього, а також список своїх праць, представлений наприкінці видання. На жаль, виходу у світ цієї книжки Б. Мартос не дочекався, відійшовши у вічність. Порівняно з попередніми публікаціями названа розвідка має значно більший обсяг. Весь матеріал у ній поділено на невеликі підрозділи, наприклад «Рід і родина Мартосів», «Праця Б. Мартоса в рр. 1917–1920», «Науково-кооперативна праця Б. Мартоса на еміграції» тощо. Це не просто біографічна довідка, а солідна, як для свого часу, наукова праця, ілюстрована світлинами різних періодів життя вченого.

Варто зазначити, що перелічені розвідки не лише поповнили історіографію з цього питання, а й нині є цінним джерелом дослідження.

В Україні, зі зрозумілих причин, до вивчення життєтворчості Бориса Миколайовича почали звертатися лише з проголошенням незалежності. Сьогодні інформацію про його життя та діяльність можна знайти в енциклопедичних виданнях, таких як: «Енциклопедія сучасної України», «Енциклопедія історії України» (автор статей — Т. Осташко) [9], «Педагоги України (друга половина XIX — початок XXI ст.)» [5] за редакцією Л. Березівської тощо.

Чимало розвідок про Бориса Мартоса як кооперативного діяча підготували М. Аліман, О. Нестуля, В. Рекрут. Серед їхнього доробку знаходимо й одноосібні публікації, і ґрунтовні колективні праці, присвячені вказаній темі. Це, зокрема, колективна монографія «Борис Мартос і кооперація» [8] за редакцією О. Нестулі, що складається з двох книг: «Кооперативна діяльність Бориса Мартоса» і «Б. Мартос про кооперацію і кооператорів». Автори здійснили колосальну роботу

щодо систематизації біографічних відомостей про діяча, розпорошених до цього в різних публікаціях, архівних матеріалах; розкрили особливості його науково-педагогічної і громадської діяльності в еміграції тощо.

2024 р. з нагоди 145-річчя від дня народження Бориса Миколайовича зазначені вчені підготували видання «Борис Мартос. Життя і діяльність. Нариси. Документи. Особистості» [1]. У ньому ґрунтовно проаналізовано життєвий і творчий шлях цієї особистості, доповнено фактичний матеріал, поданий у попередніх працях. Цікаво, що один із розділів книжки має назву «Пам'ять про Б. Мартоса в Україні», де представлено інформацію про вшанування діяча на Батьківщині й дослідження його наукової спадщини.

Історіографію з цього питання поповнили також окремі статті таких українських науковців, як О. Кудлай [6] і О. Уткін [10]. У публікаціях автори розглядають життєтворчість Бориса Миколайовича з акцентом на його громадсько-політичній і науково-педагогічній, організаторській діяльності відповідно.

Отже, здійснений історіографічний огляд дає підстави стверджувати, що весь масив джерел про життя і доробок Бориса Мартоса, представлений у суспільному й інтелектуальному просторі України, умовно можна поділити на два типи: діаспорна література, написана колегами й учнями освітянина, які особисто знали його та працювали пліч-о-пліч, і сучасні праці українських науковців, котрі досліджують різноманітні аспекти життєтворчості діяча. Перелік публікацій, поданих у розвідці щодо заявленої теми, очевидно, далеко не повний і потребує подальшого доповнення.

1. Аліман М. В., Нестуля О. О., Рекрут В. П. Борис Мартос. Життя і діяльність. Нариси. Документи. Особистості. Полтава : ПУЕТ, 2024. 567 с. URL: http://dspace.puet.edu.ua/handle/123456789/14317

2. Бакало І. Борис Миколайович Мартос (до 80-річчя з дня народження) *Український збірник*. Мюнхен, 1959. Кн. 15. С. I–VIII. URL: https://diasporiana.org.ua/ukrainica/5011-ukrayinskiy-zbirnik-kn-15/

3. Вереш-Сірменський В. 40-ліття педагогічно-громадської і кооперативної праці проф. Бориса Мартоса. *Господарсько-кооперативне життя*. 1947. Ч. 1. С. 6–7.

URL: https://file.litdiaspora.org.ua/pdf/6224-gospodarsko-kooperatyvne-zhyttia-1947-ch-1.pdf

4. Качор А. Борис Мартос. Коротка розвідка його науково-економічної, політичної і загальногромадської праці / Українська вільна академія наук. Вінніпеґ, 1977. 32 с. URL: https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/1350/file.pdf

5. Кочубей Т. Мартос Борис Миколайович. *Педагоги України (друга половина XIX — початок XXI ст.): енциклопедичний біографічний словник* / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Вінниця : ТВОРИ, 2025. С. 248–249. URL: https://dnpb.gov.ua/wp-content/uploads/2025/07/Educators_of_Ukraine_Encyclopedic_dictionary-2025.pdf

6. Кудлай О. Громадсько-політична діяльність Бориса Мартоса. *Проблеми вивчення історії Української революції 1917–1921 років*. Київ, 2011. Вип. 6. С. 21–44.
URL: https://nasplib.isofts.kiev.ua/items/b109e8cd-1bd3-43a4-9098-d62e0297a0ba

7. Липовецький І. Борис Мартос. *Дороговказ*. 1969. Ч. 25. С. 7–10. URL: https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/3426/file.pdf

8. Нестуля О. О., Аліман М. В. Борис Мартос і кооперація : монографія. У 2 кн. Кн. 1. Кооперативна діяльність Бориса Мартоса. Полтава : ПУЕТ, 2017. 233 с. URL: https://surl.lu/ccijhs

9. Осташко Т. С. Мартос Борис Миколайович. *Енциклопедія сучасної України* : електрон. Версія / НАН України, НТШ. Київ, 2018. URL: https://esu.com.ua/article-63957

10. Уткін О. Професор Б. Мартос: організаторська та науково-педагогічна діяльність. *Український історичний журнал*. 2021. № 4. С. 163–174. https://doi.org/10.15407/uhj2021.04.163

UDC 929Martos:930

Tetiana Derevianko,
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-3980-7584,
Junior Researcher,
Department of Pedagogical Source Studies and Biographistics,
V. Sukhomlynskyi State Scientific and Educational
Library of Ukraine, Kyiv, Ukraine
e-mail: t.derevyanko@ukr.net

BORIS MARTOS'S LIFE AND WORK IN UKRAINE'S SOCIAL AND INTELLECTUAL SPHERE: A HISTORIOGRAPHICAL REVIEW

A historiographical review has been conducted of publications devoted to the life and work of Ukrainian scholar, educator, and public and political figure Boris Martos.
Keywords: pedagogical biography, historiography, diaspora, emigration, social and intellectual space.

УДК 929Воблий К.Г.:[930.25:911.3:33]
Патик Вікторія Василівна,
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-2423-8745,
кандидат історичних наук,
старший науковий співробітник відділу теорії і методики біобібліографії, Інститут біографічних досліджень,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,
Київ, Україна
e-mail:victoriia@ukr.net

ДІЯЛЬНІСТЬ К. Г. ВОБЛОГО У СФЕРІ ЕКОНОМІЧНОЇ ГЕОГРАФІЇ (ЗА АРХІВНИМИ МАТЕРІАЛАМИ)

Розглядаються наукові дослідження К. Г. Воблого (1876–1947) з питань економіко-географічної проблематики та його діяльність, яка дала поштовх для становлення наукової школи економічної географії в Україні. Також розглянуто архівні матеріали особового фонду Інституту рукопису НБУВ, що доповнюють історію розвитку вітчизняної економіко-географічної думки першої половини ХХ ст.
Ключові слова: К. Г. Воблий, економічна географія, наукова спадщина, економіко-географічна наукова школа.

Сучасні біографічні дослідження характеризуються глибокою реконструкцією життєпису та вивченням особистості в контексті епохи шляхом поєднання індивідуальної точки зору з просопографічними й контекстуальними елементами. Ніколи не